

Priloga 2

CRP- Sistemi sobivanja domačih in divjih živali

**ANALIZA ŠKODE NA DOMAČIH PAŠNIH ŽIVALIH KOT
POSLEDICA SOBIVANJA DOMAČIH IN DIVJIH ŽIVALI V
SLOVENIJI MED LETI 1996 IN 2001**

Uvod

Na zemljiščih, na katerih postane druga kmetijska dejavnost gospodarsko neupravičena ali delovno in dohodkovno popolnoma nezanimiva, je nadzorovana paša drobnice praktično zadnja možnost preprečevanja zaraščanja in rekultiviranja opuščenih kmetijskih zemljišč. V Sloveniji v zadnjih desetletjih priče hitrim spremembam v okolju, zlasti v nenadzorovanem zaraščanju z grmovnimi vrstami sedaj že opuščenih obdelovalnih zemljišč, saj se letno dodatno zaraste preko 100km². To na eni strani veča življenjski prostor (home range) določenim vrstam divjih živali, med njimi tudi zverem, po drugi strani pa je zaradi prekomernega zaraščanja dolgoročno vse manj hrane za divje prežvekovalce in ustrezne hrane za zveri. Zaradi tega zveri vse pogosteje prihajajo v stik z pašnimi živalmi in tudi z ljudmi. Ker se življenjski prostor divjih živali in drobnice prekriva ravno na prehodu obdelanih površin v zaraščajoče površine pravimo omenjeni pokrajini mejna območja in ta so vse bližje večjim naseljem.

Stanje v Evropi in Sloveniji

Evropa, nekoč dežela različnih naravnih habitatov, idealnih za življenje velikih zveri (volk, medved, ris), kaže danes samo še razdrobljene ostanke za življenje velikih zveri primerne, tako imenovane divjine. Zveri se v Evropi pojavljajo, vendar so prisiljene živeti v razdrobljeni in z ljudmi poseljeni pokrajini. Danes smo priča vse večjemu javnemu interesu za njihovo ohranitev, vendar zaradi njihovega plenilskega načina življenja pogosto prihaja do konfliktov z lokalnimi ekonomskimi aktivnostmi, predvsem z rejo domačih živali na prostem. Evropska konferenca leta 2002 o kmetijstvu in živalski raznovrstnosti - biodiverziteti je izpostavila prioriteto zaščite divjih živali na območjih širjenja reje domačih živali in poudarila nujnost kohabitacije oz. sobivanja med divjimi živalmi in rejci (Council of Europe, 2002). Na evropskem nivoju skrbijo za zaščito in ohranjanje živalskih vrst trije zakonski predpisi in sicer: Bernska konvencija (Bern Convention, 1979), ter z njo povezani evropski direktivi; Evropska direktiva o divji favni, flori in naravnih habitatih (Council Directive 92/43/EEC) ter Evropska direktiva o pticah (Council Directive 79/409/EEC), kar kaže na resen interes Evrope za vzpostavitev sobivanja med divjimi in domačimi živalmi.

Mejna območja se zaradi zaraščanja vse bolj širijo in približujejo naseljem. V teh območjih, ki jih uporabljamo tudi za pašo drobnice, prihaja do stikov teh živali s plenilci (medved, ris, volk). Njihovo število v Sloveniji ni točno znano, vendar zanesljivo lahko računamo na približno 500-600 medvedov, 50-80 volkov in okoli 100 risov. Vse tri vrste plenilcev so v Sloveniji pod varstvenim režimom, tako da se odstrel medveda, volka in risa številčno in strukturno določa vsako leto z odločbo ministra za kmetijstvo.

Srečanje pašnih živali s plenilci se zaradi nezaščitene reje, nedodelanih in slabo preučeni sistemov zaščite pogosto konča z izgubo ene ali več domačih živali. Poleg direktne materialne škode v obliki izgube določenega števila proizvodnih živali, nedvomno izgube preko plenilcev povzročajo tudi sekundarne škode pri živih nepoškodovanih živalih, ki nastanejo kot posledica stresa z zmanjšano proizvodnjo in mlečnostjo, obenem pa pri lastniku domačih živali povzroča sovraštvo do plenilcev.

Rezultati analize s posameznimi komentarji

Škode na domačih prežvekovalcih od predatorjev so se zbirale od leta 1996 do 2001 na Ministrstvu za kmetijstvo. Na Veterinarski fakulteti smo v okviru CRP- Sistemi sobivanja domačih in divjih živali, zbrane podatke analizirali po letih, glede na predatorja in napadeno domačo žival ter lokacijo in mesec napada.

V zadnjem desetletju v Sloveniji naglo narašča število drobnice zaradi dodatne dejavnosti v manj poljedelsko razvitih področjih, kot tudi zaradi državnih spodbud za preprečevanje zaraščanja obdelovalnih površin. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (Statistične informacije, 2003, 2004) je od leta 1992 pa do leta 2004 poraslo število ovac iz 22.000 na 105.000 kosov živali. Istočasno so se dogajale tudi spremembe pri zakonski obravnavi statusa velikih zveri v Sloveniji.

Medved (*Ursus arctos*) je v Sloveniji stalno prisotna zver za katero je od konca druge svetovne vojne veljala zaščita in se je odstrel izvajal po strogo določenih merilih in v zelo omejenem številu. Obenem so vse lovske družine in lovske organizacije na področju medveda izvajale dodatno krmljenje s katerim so zadrževale večino medvedov stran od naselij in njiv. V zadnjem desetletju se je zaradi različnih zakonskih omejitev zalaganje večina krmišč (mrhovišč) opustilo. Hkrati se je zaradi neurejenih komunalnih razmer na določenih področjih in nenadzorovanih zakolov domačih živali na domu, medved začel zaradi obilice hrane približevati ali celo vstopati v naselja. Z večanjem in širjenjem ovčjereje na področja z medvedom ali v njegovo bližino, zlasti v slabo zaščitene pašnikih je tudi ovca postala za medveda lahko ulovljiv plen in hrana o čemer poročajo tudi številni tuji avtorji (Sagor in sod., 1997; Clevenger in Campos, 1994; Cozza in sod., 1996). Zaradi svojega velikega števila med zvermi, lahko medved preko poletja napravi na domačih živalih preko 30 milijonov SIT (130.000€) škode (Uradni list RS, št. 14/04), ter s tem povzroča rejcem in državi med zvermi največ preglavic. Iz slike 3 je razvidno, da je število ubitih živali mnogo večje od števila napadov na živali. Ponavadi medved pri vsakem napadu ubije več živali, pri čemer edini med zvermi na silo vdre v zaprte prostore kjer rejci preko noči držijo drobnico.

Volk (*Canis lupus*) je v Sloveniji imel v relativno kratkem obdobju zelo različen zakonski status. V zadnjih petdesetih letih je od nagrad za odstreljene, ubite s strupom, ulovljene in pokončane živali prešel do popolne zaščite. Do leta 1990 je volk imel status prehodne divjadi, ki je iz sosednje Hrvaške (Gorski Kotar) prehajal v zimskem času na področje J Slovenije. V tem času so zabeležene izgube pri jelenjadi na Kočevskem in Notranjskem. V zadnjem desetletju, po popolni zaščiti je volk postal stalna divjad z evidentiranimi brlogi in je trenutno prisoten v Sloveniji v že omenjenem približnem številu. Z razliko od medveda in risa se škode po volku na domačih živalih vlečejo skozi celo leto z najpogostejšimi upadi v črede preko poletnih in jesenskih mesecev (Slika 5). Podobno kot medved pokonča ponavadi več živali hkrati, zato je število ubitih glede na napade dvakrat večje (Slika 4), kar se kaže tudi do sedaj v največji škodi med zvermi v letu 2002, kjer je škoda preseгла 35 milijonov (150.000€) (Uradni list RS, št. 14/04). O podobnih težavah, ki jih volk povzroča z ubijanjem domačih živali poročajo tako v Evropi (Ciucci in Boitani, 1998; Blanco in sod., 1992; Vos, 2000), kot tudi drugje po svetu (Treves in sod., 2002; Bjorge in Gunson, 1985).

Ris (*Lynx lynx*) je bil v Sloveniji ponovno naseljen v letu 1973. Pred tem je bil po nekaterih podatkih prisoten v Sloveniji do leta 1910. Ponovna naselitev je bila v evropskem merilu daleč najuspešnejša, tako da se je v zadnjem desetletju razširil po celi JZ Sloveniji. Do povečanega naseljevanja ovac je ris povzročal izgube predvsem na srnjadi. Na leto lahko povzroči tudi do 5 milijonov SIT (20.00€) škode (Uradni list RS, št. 14/04), kar ustreza njegovemu manjšemu številu med zvermi v Sloveniji. Podobno kot medved napravi največ škode na drobnici v poletnih mesecih (Slika 5).

Če analiziramo dobljene rezultate, se škode pojavljajo predvsem v zahodnem in južnem delu Slovenije (Slika 6), kjer prevladujejo ustrezni pogoji za prebivanje divjih velikih mesojedov, obenem pa so to področja kjer se intenzivno oživlja ovčjereja. Nedvomno je ovca, kot plen med vsemi domačimi živalmi daleč na prvem mestu. Sledi ji koza med tem ko je ostalih domačih živali in damjeka kot plen le za vzorec in na sliki zaradi majhnega števila niso vidni (Slika 4). Kot smo že omenili, število napadov posameznih vrst zveri ustreza njihovi številčni zastopanosti v Sloveniji in je največja pri medvedu.

Po nam dostopnih podatkih (Slika 2) ni evidentnih razlik med napadi v zaščitelih in nezaščitelih pašnikih, kar kaže na neustrezno in pomanjkljivo ograjevanje oz. zaščito za domače živali na paši. Pri tem uvrščamo med zaščitene pašnike vse pašnike, ki so zaščiteni s kakršno koli ogrado, pastirjem ali psom, med nezaščitene pa tiste, ki so popolnoma brez zaščite in kontrole nad pašo. Kljub obsežnim podatkom, podatkov o površinah omenjenih pašnikov nismo imeli, zato ima slika 2 samo pregledni značaj. Večina lastnikov postavlja ogrado za preprečevanje nenadzorovane paše drobnice, ne pa da bi preprečili vdore zveri. Stari način paše domačih živali ob nadzoru pastirjev in psov je skoraj opuščen, hkrati se pašniki nezadržno širijo proti gozdnemu robu ali celo v sam gozd, kar dodatno predstavlja ugodne pogoje za napad zveri na pašno žival. Zverem olajšuje napade tudi dejstvo, da v Sloveniji večina ovac preživi noč na prostem.

Zaključek

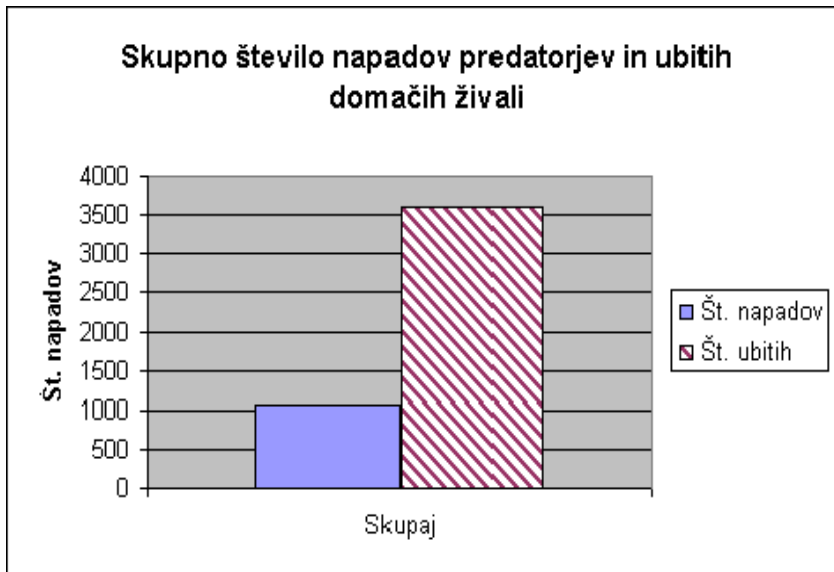
V našem projektu smo preizkusili različne sisteme zaščite domačih živali, kar bi omogočilo na videz absurdno situacijo; zakonsko zaščito velikih zveri in njihovo sobivanje na istem prostoru z domačimi pašnimi vrstami ob preprečevanju večjih škod. Za takšno obliko reševanja problema sobivanja domačih živali in zveri na skupnem prostoru se države, med njimi tudi Slovenija, odločajo zaradi upoštevanja evropskih smernic o zaščiti velikih zveri ob hkratnem spodbujanju širjenja ovčereje. Pravilno odločitev podpirajo preiskave opravljene na medvedu na Norveškem (Sagor in sod., 1997) in risu v Franciji (Stahl in sod., 2001), ki ugotavljata, da odstrel predatorjev ni rešitev, saj njihovo mesto ponavadi zapolni nov predator, med tem ko Švicar Breitenmoser (Breitenmoser, 1998) vidi rešitev v spremembi načina reje drobnice v krajih, kjer poteka paša večinoma brez zaščite. Kljub temu je smiselno vzeti v razmislek tudi dejstvo, da bo verjetno potrebno na področjih z velikim rizikom predatorstva, dati pod okriljem zaščite, prednost zverem, pašne živali pa umakniti na manj rizična področja (Sagor in sod., 1997).

Literatura

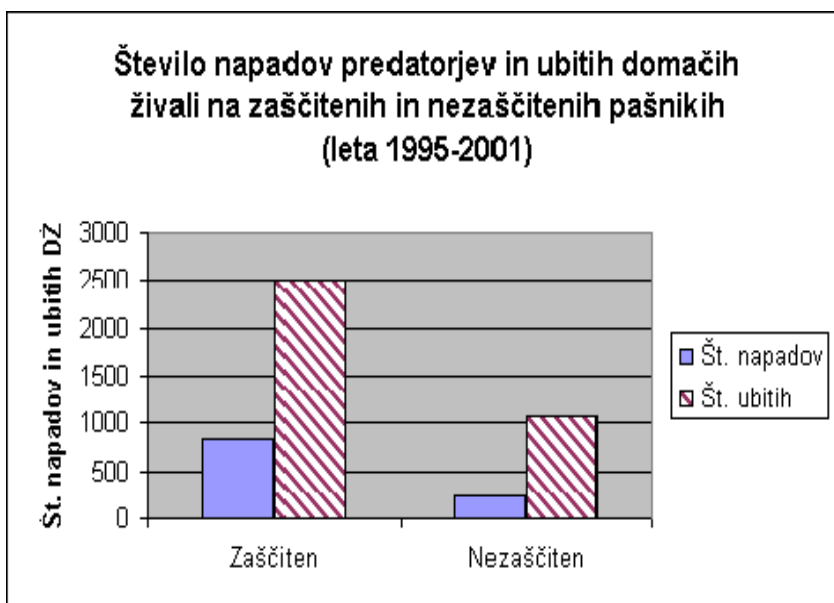
1. Bern Convention - The Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, 1979.
2. Bjorge RR, Gunson JR. Evaluation of wolf control to reduce cattle predation in Alberta. *J Range Manage* 1985; 38 (6): 483-487.
3. Blanco JC, Reig S, Delacuesta L. Distribution, status and conservation problems of the wolf *canis-lupus* in Spain. *Biol Conserv* 1992; 60 (2): 73-80.
4. Breitenmoser U. Large predators in the Alps: The fall and rise of man's competitors. *Biol Conserv* 1998; 83 (3): 279-289.
5. Ciucci P, Boitani L. Wolf and dog depredation on livestock in central Italy. *Wildlife Soc B* 1998; 26 (3): 504-514.
6. Clevenger AP, Campos MA. Brown bear *ursus-arctos* predation on livestock in the cantabrian mountains, Spain. *Acta theriol* 1994; 39 (3): 267-278.
7. Council Directive 79/409/EEC - Conservation of Wild Birds (the EC Birds Directive), 1979.
8. Council Directive 92/43/EEC - Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora (the EC Habitats Directive), 1992.
9. Council of Europe - Proceedings of the High-level Pan-European Conference on Agriculture and Biodiversity. Maison de l'Unesco, Paris (France), 5-7 June 2002.

10. Cozza K, Fico R, Battistini ML, Rogers E. The damage-conservation interface illustrated by predation on domestic livestock in central Italy. *Biol Conserv* 1996; 78 (3): 329-336.
11. Sagor JT, Swenson JE, Roskaft E. Compatibility of brown bear *Ursus arctos* and free-ranging sheep in Norway. *Biol Conserv* 1997; 81 (1-2): 91-95.
12. Statistični urad Republike Slovenije: Statistične informacije št. 256 – Kmetijstvo in ribištvo št. 32, Živinoreja, Slovenija, 1991-2002, 2003.
13. Statistični urad Republike Slovenije: Statistične informacije št. 138 – Kmetijstvo in ribištvo št. 20, Živinoreja, Slovenija, 2002-2003, 2004.
14. Treves A, Jurewicz RR, Naughton-Treves L. Wolf depredation on domestic animals in Wisconsin, 1976-2000. *Wildlife Soc B* 2002; 30 (1): 231-241.
15. Uradni list RS, št. 14/04 - Pravilnik o odvzemu velikih zveri iz narave za leto 2004
16. Vos J. Food habits and livestock depredation of two Iberian wolf packs (*Canis lupus signatus*) in the north of Portugal. *J Zool* 2000; 251: 457-462.

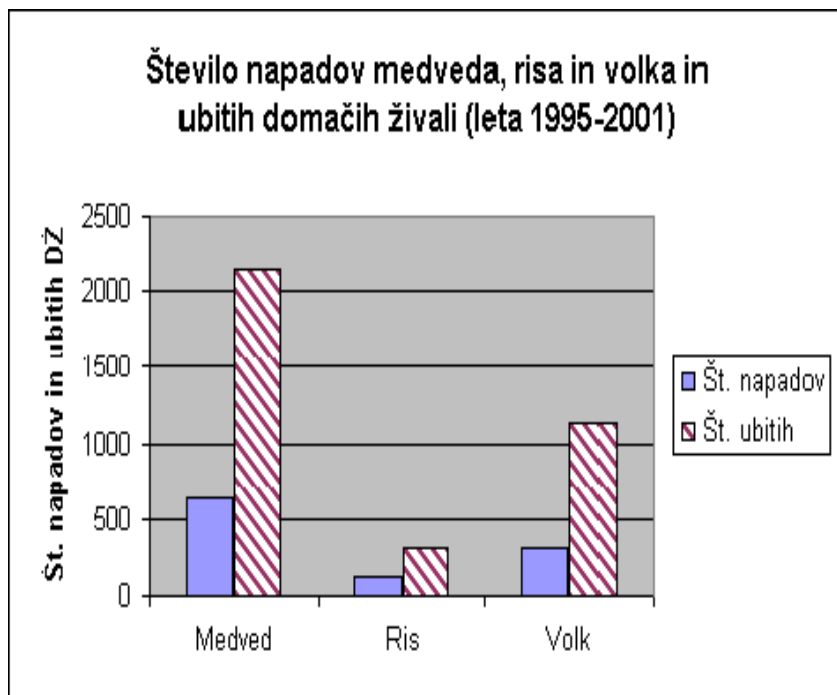
Slika1. Skupno število napadov predatorjev in ubitih domačih živali



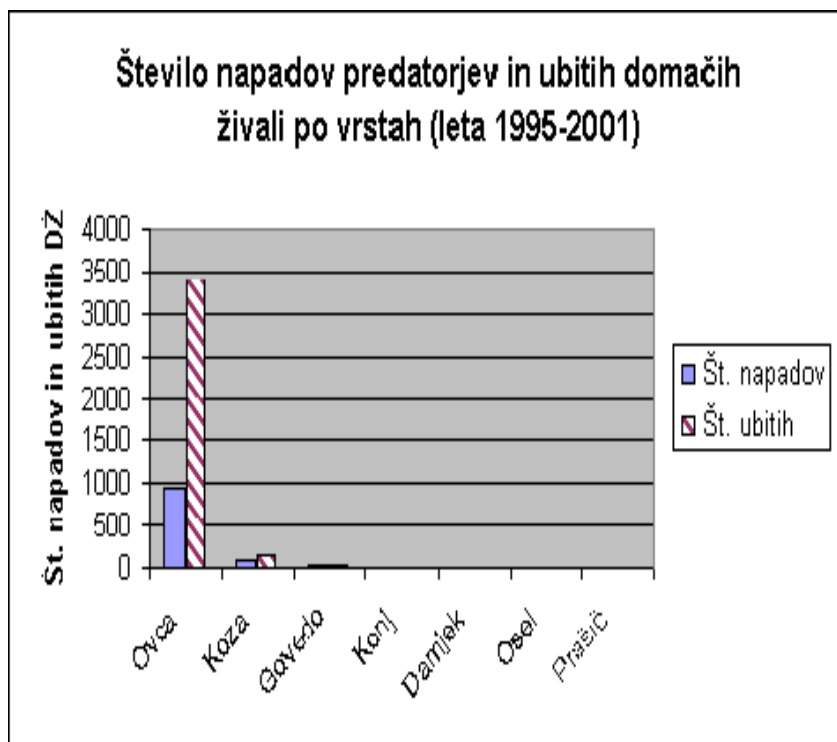
Slika 2. Število napadov predatorjev in ubitih domačih živali na zaščitenih in nezaščitenih pašnikih (leta 1995-2001)



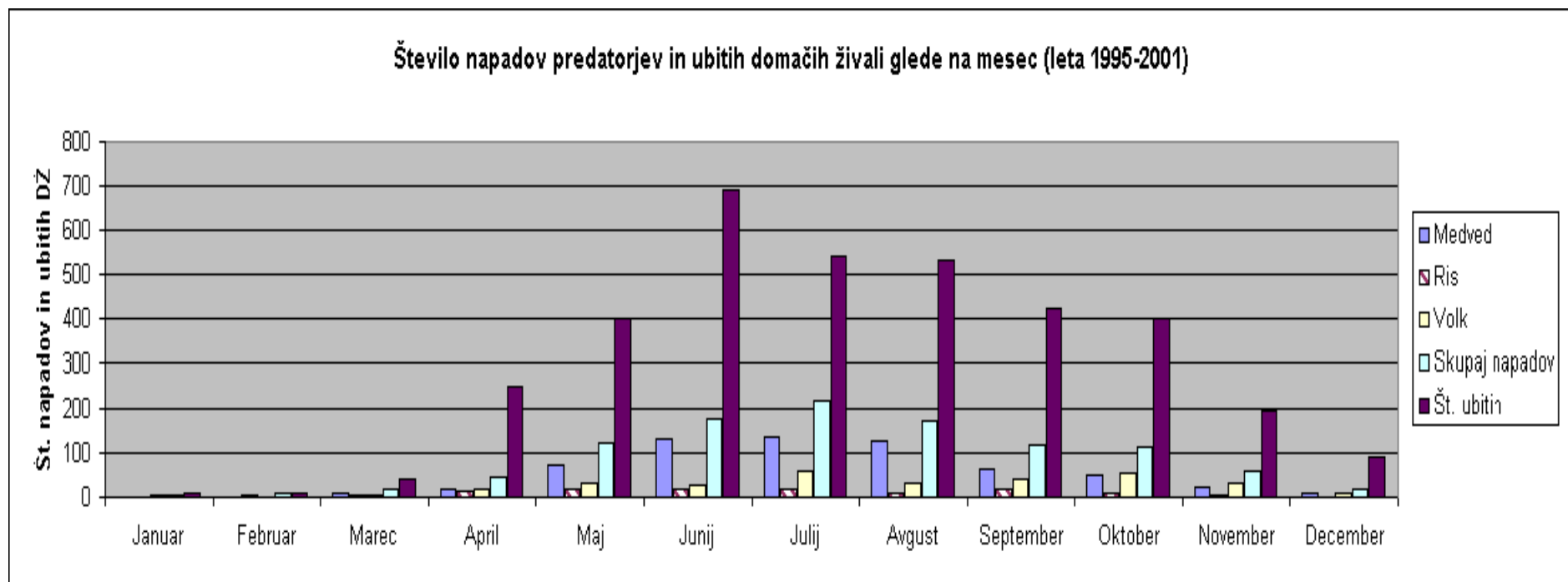
Slika 3. Število napadov predatorjev in ubitih domačih živali po vrsti (leta 1995-2001)



Slika 4. Število napadov medveda, volka in risa in ubitih domačih živali (leta 1995-2001)



Slika 5. Število napadov predatorjev in ubitih domačih živali glede na mesec (leta 1996-2001)



Slika 6. Število napadov predatorjev in ubitih domačih živali glede na LGO (leta 1995-2001) v Sloveniji

